

INSTITUCIONÁLNÍ ASPEKTY NOVÉ KOMPARATIVNÍ EKONOMIE: ČR A EU¹

Milan Žák, Centrum ekonomických studií, Vysoká škola ekonomie a managementu, Praha, **Petr Vymětal**, Vysoká škola ekonomická v Praze, Vysoká škola ekonomie a managementu, Praha

Úvod

V empirických analýzách zkoumajících příčiny rozdílů ekonomické výkonnosti mezi zeměmi, resp. skupinami zemí je v posledních letech věnována stále větší pozornost institucionálním faktorům. Institucionální faktory tak rozšiřují spektrum proměnných, které se pokoušejí vysvětlit dosahovaná dlouhodobá tempa růstu a zvláště přetrvávající rozdíly mezi vyspělými a méně rozvinutými ekonomikami. Hodnocení institucionální kvality je rozděleno na makroekonomickou úroveň, která řeší kvalitu správy, a na úroveň dílčích trhů a podniků, která se zabývá jejich efektivností.

V návaznosti na rostoucí zájem o úlohu institucionálních faktorů při objasnění růstové výkonnosti je postupně rozšiřováno spektrum sledovaných ukazatelů využitelných pro širší mezinárodní srovnání (jejich nabídku systematicky sleduje zejména výzkumný projekt Světové banky zaměřený na kvalitu správy a kontrolu korupce). Problém však představuje kvantifikovatelnost vlivů kvalitativního charakteru, nutná pro sledování jejich vývoje v čase a mezinárodní srovnání. Vzhledem k významu kvalitativních aspektů nelze řadu, či dokonce většinu údajů pro hodnocení institucionálních faktorů získávat v podobě běžně dostupných statistických (tvrdých) dat. Proto jsou ve větší či menší míře využívány metody expertních šetření, např. podnikatelů, zahraničních investorů, pracovníků veřejné správy a mezinárodních organizací či širší veřejnosti. Problémem měkkých dat je možné zkreslení hodnocení především na pozadí aktuální ekonomické situace v dané zemi (hodnocení kvalitativních charakteristik se obvykle zhoršuje v období nepříznivého ekonomického vývoje).

1 Komplettní text vyšel jako Working Paper WP 13/2005 Centra ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu a je k dispozici na www.vsem.cz/data/docs/gf_No13.pdf. Vznikl s podporou grantů GAČR 402/05/2210 a MŠMT výzkumná centra 1M0524. Autoři děkují Lence Gregorové za účinnou pomoc při grafickém zpracování a konečné revizi textu.

Komplexnější a propracované metodiky proto obvykle kombinují různé typy dat (tvrdá, měkká) a zdroje jejich získávání (statistické databáze, expertní odhady, dotazníková šetření)²

Následující text se zabývá makroekonomickou stránkou hodnocení institucionální kvality s tím, že východiskem pro hodnocení je kvalita správy chápána ve smyslu konceptu Governance Matters. Koncept vzniklý a dlouhodobě sledovaný Světovou bankou strukturuje hodnocení kvality správy na šest dílčích ukazatelů: demokracie, politická stabilita, výkonnost vlády, regulační kvalita, právní řád a kontrola korupce. Publikované hodnoty těchto šesti ukazatelů pro skupinu zemí EU-25 tvoří výchozí rámec následujících kapitol.

V souvislosti se změnami v evropském politickém a ekonomickém prostředí po pádu komunismu se v textu pracuje kromě zemí EU-25 i s dalšími skupinami zemí. Jsou to původní země (EU-15), skupina nových členských států od roku 2004 (EU-10) a skupina postsocialistických zemí, členů EU (EU-8, tj. bez Kypru a Maltý). Teoretickým východiskem hodnocení kvality správy je obecnější přístup nové institucionální ekonomie, kterou jsme zpracovali pod názvem Instituce a výkonnost (viz Vymětal, Žák, 2005), a jeho rozšíření o přístup nové komparativní ekonomie.

Kromě výchozích pramenů z Government Matters byly použity doplňkové prameny z dalších světových institucí monitorujících stav v šesti sledovaných oblastech. Přehled těchto pramenů je uveden v seznamu použité literatury.

1. Teoreticko-metodologická východiska analýzy

Základním teoretickým přístupem je nová institucionální ekonomie. Vzhledem ke skutečnosti, že jde o teoretický směr, který je značně heterogenní, sledujeme v zásadě tyto dva směry:

- **historický institucionalismus** v oblasti vztahu instituce a výkonnost, kde vycházíme z tradičního pojetí nové institucionální ekonomie a z poznání, že instituce obecně za něco mohou,
- **komparativní institucionalismus** pracující s různými modely kapitalistické ekonomiky jednak jako s deskripcí reality a jednak jako s prostředkem pro nalezení prostředků pro formulaci cílů hospodářské politiky (HP) v oblasti institucionální kvality (kvality institucí pro výkon správy) vztahující se k nutnosti změn (reformy institucí), naléhavosti změn a směrům přizpůsobení.

Základním a určujícím východiskem je definování institucionálních charakteristik společenského života a jim odpovídajících hodnotících ukazatelů v oblastech politického prostředí (politická rizika a občanské svobody), ekonomického prostředí, legislativního rámce pro činnost ekonomických subjektů a charakteru vládnutí. První dvě oblasti mají historický, dlouhodobý charakter, druhé dvě popisují současnou, reálnou situaci v podmínkách institucionální konkurence států.

Institucionální konkurenci států chápeme jako snahu o takové institucionální uspořádání, které co nejlépe zabezpečí růst a konkurenceschopnost domácí ekonomiky v porovnání s ostatními státy. Tento faktor je důležitý zejména pro transformující se ekonomiky, které stojí před problémem institucionálního přizpůsobení (napodobování)

2 Blíže viz Kadeřábková, A. a kol., 2005, s. 37.

vyspělým státům. Základním přístupem v této souvislosti je hledání odpovědi na otázku k jakému typu vlády vede konkurence států³ s následnými podotázkami:

- jaká je míra tlaku vlády (a její efektivnost) na změny institucionálního a organizačního uspořádání,
- jaká je akceptace obyvatel (voličů) na změny v institucionálním a organizačním uspořádání,
- jaká je role vnitřní konkurence (stínové vlády, byrokracie).

1.1 Teoretická východiska pro analýzu v oblasti instituce a výkonnost

Základní poznatky a uvažování o roli institucí vyplývají z práce D. C. Northe (1990), ve které obšírněji na historickém pozadí vývoje USA zdůrazňuje a nově definuje instituce. Novou institucionální ekonomii dělenou na formální a neformální instituce přejímá a dále rozvíjí. Podstatná role je přitom připisována neformálním institucím (vzorce chování, neformální vztahy ve společnosti atd.), jejichž hodnocení není jednoduché a jejichž změna je dlouhodobou záležitostí.

Dalším tématem je rychlost institucionálních změn. Williamson (2000) ukázal, že změna formálních pravidel (pravidla alokačního mechanismu, kontrakty atd.) je nejen relativně snadná, ale také rychlá, což o neformálních pravidlech říci nelze. V podobném duchu hovoří i Pelikán (1995, 2003a,b,c).

Samotný zájem o spojení institucí a výkonnosti je patrný od počátku devadesátých let minulého století. Odklon od chápání ekonomického růstu založeného na zásobách jednotlivých výrobních faktorů se změnil studií vlivu politických rozhodnutí na dohánění ekonomické úrovně bohatých zemí (např. Barro, 1991) a teoriemi endogenního růstu vysvětlujícími Solowova rezidua z neoklasického modelu samotného. Závěrem je zjištění, že produkční schopnosti ekonomiky jsou determinovány zejména politicky a institucionálně, tj. že ekonomické instituce jsou ovlivněny politickými institucemi. Zájem o institucionální charakteristiky se odrazil ve studiích Kracka a Kiefera (1995), La Porty a kol. (1998) a Easterlyho (2001).

Zkoumání institucionální výkonnosti umožnilo analyzovat širokou a diverzifikovanou oblast proměnných a dílčích oblastí. Sumarizující teoreticko analytický pohled nabídl Jütting (2003). Řada zkoumání se zabývala jak přímými, tak nepřímými důsledky institucí na ekonomický růst v různých časových souvislostech. Z hlediska dlouhého období jde jednak o historický vývoj (viz Rodrick a kol., 2002, 2005; Gordon, 2002; Ebbinghaus, 2005) a jednak o působení institucí na dlouhodobý růst (viz Engermann, Sokoloff, 2002; Acemogl, Johnson, 2003; Acemogl, Johnson, Robinson, 2004). V souvislosti s vlivem institucí na růst a ekonomickou výkonnost se objevují práce obecného charakteru, např. Ayaly a Karrase (1998), Nelsona a Sampata (2001), Acemogla a kol. (2004) či práce směřující již přímo k vlivu institucí na transformační procesy, (např. Beck, Laeven, 2005).

3 Pro vládu (disponující donucovacím a potlačovacím aparátem) zůstane vždy dilematem, zda pozvednutí konkurenční schopnosti ekonomiky, a tím i postavení státu zajistí orientace na spontánní působení tržních sil, nebo zda bude žádoucí rozvíjet sociální, vzdělávací a jiné infrastruktury (s použitím tohoto aparátu) jako rezervuáry lidského kapitálu pro lepší časy, a to i v mezinárodním měřítku (krátkodobá či dlouhodobá hospodářská politika, problémy v pravolevém spektru, vliv nadnárodních subjektů v globalizovaném světě).

Dále jde o texty hodnotící obecně kvalitu institucí (viz Hellman, Kaufmann, 2002), texty vymezující konkrétní institucionální charakteristiky (viz Keefer, 2005) až po texty do jisté míry zpochybňující význam role institucí (zejména Glaeser a kol., 2004). Je to právě tato práce, kde je vliv politických institucí na ekonomický růst považován za nejednoznačný a autoři spíše vyzdvihují roli lidského kapitálu. Obecně však platí, že většina ukazatelů institucionální kvality je užívána tak, aby podpořila argumenty, že instituce mají na ekonomický růst vliv.

Podle hlavních oblastí, kterými se práce zabývají, se dají rozdělit na kvalitu práva a formálních aktivit (viz Beck a kol., 2004; Dollar, Kraay, 2002), kvalitu vlastnických práv, která chrání občany před zneužíváním ze strany vlády a mocenských elit, kvalitu smluvních institucí a možnosti uzavírat smlouvy (viz Acemoglu a kol., 2003; Rodrik a kol., 2002; La Porta a kol., 1998) a kvalitu veřejných i soukromých institucí (viz Aron, 2000; La Porta a kol., 1998; Tanzi, 1998; Keefer, 2005) na ekonomický růst. Zajímavý je způsob vysvětlit institucionální kvalitu přes kvalitu regulací (viz Estache, Martimor, 1999; Glaeser, Schleiffer, 2001). Do této škály se dá zařadit i celá paleta případových studií odrážejících dopady kvality dílčích institucí na kvalitu institucionálního prostředí a ekonomickou výkonnost. Z tohoto členění pak vyplývají i základní směry, kterými se analýzy ubírají.

Z výše uvedeného vyplývá, že instituce v dlouhém období svou roli hrají. Ukazují to např. i studie Světové banky. Silnou pozitivní korelaci mezi ekonomickou výkonností po dlouhou dobu potvrzují práce Kaufmanna, Kraaye, Mastruzziho (2003 a 2005), kteří institucionální kvalitu chápou jako koncept governance. To se pak odráží v konstrukci indexu Governance Matters, ukazující kvalitu politických procesů, efektivitu vlády a respekt občanů k institucím v čase. Stejným směrem se ubírají také šetření Světového obchodního fóra, která poskytují neagregovaný materiál a hodnocení několika dílčích oblastí kvality správy, Transparency International v oblasti korupce a The Heritage Foundation a The Fraser Institute v oblasti indexů ekonomické svobody.

1.2 Teoretická východiska pro analýzu v oblasti komparativního institucionalismu

Východiskem pro definování komparativní ekonomie je sta• Halla a Taylora (1996), která definuje čtyři druhy institucionalismu: historický institucionalismus, institucionální škola veřejné volby, sociologický institucionalismus a komparativní institucionalismus. Djankov, Glaeser, La Porta, Ponz de Silanes a Shleifer (2003) definují novou komparativní ekonomii řekněme jako srovnávání kapitalistických ekonomik, kde instituce hrají důležitou roli. Nová komparativní ekonomie se snaží na základě výkladu vlastnických práv a nákladů vládnutí hodnotit instituce ve škále od absence jakéhokoliv řádu až po diktátorské uspořádání. Definují čtyři základní strategie: soukromé uspořádání, soukromé soudní spory, regulovaná ekonomika a státní vlastnictví s tím, že tyto strategie přinášejí nejen jiné náklady vládnutí, ale i jinou politiku institucionálních změn (reformy).

Hall a Soskic (2001) definují základní rozdělení kapitalistických ekonomik ve škále od liberálně tržní ekonomiky až po ekonomiku koordinovaných trhů. Hlavním objektem zájmu je chování firem a cílem je nalézat vzájemné vztahy (mosty) mezi studiem byznysu a komparativní ekonomik. Komparativní ekonomii vysvětlují pomocí instituci-

onálního přístupu jednak jako instituce nazírané jako sociální agendy, jednak jako poznání, že instituce uspořádání je kombinovaným výsledkem společenských hierarchií, použití síly, pobídek a sankcí. Za základní elementy koordinace považují rozdílnosti ve fungování firem (industrial relations), vzdělávání v rámci firem, corporate governance, mezifiremní vztahy a motivaci pracovníků. Rozdíly v těchto oblastech vedou k zařazení jednotlivých zemí do různých druhů kapitalistického uspořádání.

Na tento poznatek navazuje Amable (2003). Zabývá se komparativní institucionální analýzou jako snahou o formulování teorie institucionálního doplnění. Kapitalistické systémy dělí podle vlivu na růst produkce a protlačování inovací na tržní, tržně korporativní, integrativní a sociálně demokratické. Dochází k definování pěti typů současného kapitalismu: tržní ekonomiky, sociálně demokratické ekonomiky, ekonomiky asijského typu, evropské kontinentální ekonomiky a ekonomiky kapitalismu jižní Evropy. Pro zařazení do jednotlivých typů užívá pět oblastí srovnání: charakter trhů zboží, trh práce, finanční trhy, sociální systémy a systémy vzdělávání.

Mezi další zdroje v oblasti komparativní ekonomie patří v poslední době práce Ebbinghause a Manowa (2001), Buchena (2004), Boyera (2005) a Halla a Gingericha (2005). Do tohoto proudu můžeme zařadit i studie dílčích problémů, kterými se zabývají Acemoglu a Johnson (2003), pojednávající o institucích ochrany vlastnických práv; Glaeser a Shleifer (2001) o regulaci a vlastnických právech; Blanchard (2004) o potřebách reformu trhu práce a financování v Evropě a nechuti vyvolávat politická napětí. Dále sem patří práce Sapira (2005), který porovnává intenzitu a rychlost institucionálních reform v Evropě s rychlostí a intenzitou globalizace a technologické změny, a Nelsona a Sampata (2000), uvádějící, že pro růst jsou důležitější technologie než instituce, ale instituce ovlivňují rozvoj technologií. Ten je možný jen v procesech institucionální změny, který má evoluční charakter v průběhu času: chyby, opakování, poučení z chyb. Keefer (2005) hovoří o příčinách špatného fungování nových demokracií a Beck a Laeven (2005) o roli institucí na růst v tranzitivních ekonomikách. Částečně se o institucionálních změnách v tranzitivních ekonomikách pojednává i ve statích Kočendy (2001), Kočendy a Kutana (2005), Kutana a Yigita (2004) a Knella a Srholce (2005). Jejich text je možno chápat jako pokus o syntézu nové komparativní ekonomie s typologií kapitalistických ekonomik.

Beck, Clark, Groff, Keefer a Walsh (2001) nabízejí databázi politických institucí na základě rozsáhlého výzkumu 177 zemí za roky 1975-1995 a definují 113 proměnných, ve kterých dělí instituce na instituce podporující a instituce zpomalující, a kladou otázky typu, které instituce přispívají rozvoji a reformám a za jakých podmínek tyto instituce vznikají a vyvíjejí se.

2. Hodnocení (měření) kvality správy

V současné době existuje celá řada přístupů k hodnocení a měření kvality institucionálního prostředí, které je možno využít při charakteristice vlivu institucí na růstovou výkonnost a konkurenční schopnost ekonomiky a na základě kterých je možné i srovnávat institucionální kvalitu mezi jednotlivými zeměmi. Zde použité přístupy byly vybrány s ohledem na to, aby bylo pokryto daty co největší množství institucionálních charakteristik a aby bylo umožněno srovnání v čase, charakterizované jako dynamika institucionálních změn.

Souhrnný pohled na kvalitu správy (governance) chápeme v tomto textu tak, jak ji definuje Světová banka⁴ v projektu Governance Matters (viz box 1), nebo• pro následující hodnocení a analýzu kvality správy zemí EU-25 je právě tento projekt výchozí základnou.

Box 1 – Metodologie Governance Matters Světové banky

Hodnocení kvality správy v širokém mezinárodním srovnání se dlouhodobě věnuje zejména Světová banka (World Bank, 2005). V jejím pojetí je kvalita správy vymezena jako vzájemně propojený komplex tří klíčových hledisek, a to procesu výběru, kontroly a obměny vlády, dále schopnosti vlády efektivně formulovat a realizovat vhodné politiky a konečně respektu občanů a státu k institucím, které určují jejich vzájemné ekonomické a sociální vztahy.

Na základě vymezení kvality správy jsou konstruovány agregované ukazatele pro její hodnocení, které provádí Světová banka v rámci projektu Governance Matters (GM) v pravidelných dvouletých intervalech od roku 1996. Při hodnocení jsou použity tři dvojice agregovaných ukazatelů, které v zatím posledním kole analýzy (za rok 2004) zahrnují 352 dílčích ukazatelů získávaných z celkem 37 zdrojů od 31 organizací s mezinárodní působností; do srovnání je aktuálně zahrnuto 209 zemí. Při interpretaci dat ve srovnání v čase i mezi zeměmi je však nutno zohlednit skutečnost, že jejich zdrojem jsou ve většině případů měkká data. Každý ze šesti agregovaných ukazatelů nabývá normalizovaných hodnot v intervalu od -2,5 (nejhorší výsledek) do +2,5 (nejlepší výsledek).

První dvojice ukazatelů kvality správy hodnotí kvalitu politického procesu a zahrnuje hlediska rozsahu demokracie a politické stability. Rozsah demokracie je posuzován podle základních charakteristik politického procesu (včetně vynutitelnosti zodpovědnosti orgánů veřejné

4 Z dalších definic stojí za pozornost např. poněkud odlišné definice UNDP či OECD. **UNDP** (2004) pojem governance definuje jako systém hodnot, politik a institucí, jejichž pomocí společnost řídí své ekonomické, politické a sociální záležitosti ve vztazích mezi státem, občanskou společností a soukromým sektorem. Je to způsob, jakým společnost organizuje sebe samu a jak přijímá rozhodnutí pro dosažení vzájemného porozumění, dohody a kooperace. Občanům nabízí mechanismy a procesy pro artikulaci zájmů, pro zprostředkování rozdílů a uplatňování jejich práv a závazků. Jsou to pravidla, instituce a praktiky, které omezují nebo poskytují podněty pro jednotlivce, organizace a firmy. Governance tedy zahrnuje sociální, politickou a ekonomickou dimenzi a funguje na všech úrovních lidské interakce – domácnosti, vesnice, municipality, národa, regionu a na globální úrovni. V materiálu **OECD** (OECD DAC, 1995) koncept governance ukazuje užívání politické moci a uplatňování kontroly ve společnosti v souvislosti se správou sociálních a ekonomických zdrojů. Tato široká definice zahrnuje roli veřejných orgánů, které vytvářejí prostředí pro fungování ekonomických subjektů a determinaci distribuce užítu stejně jako původ vztahu mezi vládoucím a ovládaným. Podrobnější vysvětlení přináší Vymětal (2005).

moci), občanských svobod a politických práv a nezávislosti médií. Ukazatel politické stability, resp. politické nestability a násilí vyjadřuje pravděpodobnost destabilizace vládní moci či jejího svržení včetně hrozby terorismu.

Druhá dvojice ukazatelů kvality správy hodnotí efektivnost vládních politik a zahrnuje hlediska výkonnosti vlády a regulační kvality. Výkonost vlády je hodnocena podle předpokladů pro formulaci a realizaci odpovídajících politik. Tyto předpoklady zahrnují kvalitu poskytování veřejných služeb, kvalitu byrokracie, kompetentnost úředníků, nezávislost úřadů na politických tlacích a důvěryhodnost vlády při realizaci proklamovaných politik. Regulační kvalita, resp. regulační břemeno hodnotí vlastní politiky z hlediska zásahů narušujících funkčnost trhů (regulace cen, neadekvátní bankovní dohled) a z hlediska nadměrné regulace v oblasti zahraničního obchodu a podnikání.

Třetí dvojice ukazatelů kvality správy hodnotí kvalitu institucionálních interakcí, a to podle hledisek právního řádu a kontroly korupce. Kvalita právního řádu je hodnocena podle důvěry ve společenská pravidla a podle míry jejich respektování. Tento ukazatel vyjadřuje vnímání výskytu násilné i nenásilné kriminality, účinnost a předvídatelnost soudních rozhodnutí a vynutitelnost smluv. V souhrnu tedy charakterizuje schopnost rozvoje prostředí, v němž jsou ekonomické a sociální interakce založeny na spravedlivých a předvídatelných pravidlech. Poslední ukazatel měří vnímání korupce, definované jako využití veřejné moci k získání soukromého užitku. Přítomnost korupce je obvykle projevem nedostatečného respektu korumpujícího (soukromé osoby) a korumpovaného (obvykle úředníka) vůči stanoveným pravidlům.

V posledním hodnocení (2004) se objevilo celkem 12 nových zdrojů, které byly zahrnuty do přehodnocení dřívějších ukazatelů, aby byla zajištěna srovnatelnost dat (tato změna měla na hodnotu původních ukazatelů velmi malý vliv). Největším problémem těchto hodnocení je, že ukazatele jsou založeny na měkkých datech a tudíž jejich interpretační schopnost má spíše dokreslující charakter a poskytuje prostor pro širší, nejen pouze ekonomické vysvětlení. Data z GM IV (2005) odrážejí vnímání situace různými subjekty – jednu skupinu tvoří jednotlivci nebo domácí firmy, které mají bezprostřední znalost o stavu vládnutí v zemi, druhou pak expertní odhady zahrnující hodnocení mezinárodních rozvojových agentur, nevládních organizací a globálně působících ratingových agentur.

Pramen: World Bank (2005).

Světová banka se konceptem kvality správy zabývá již zhruba dvě desetiletí. Od roku 1996 začala sledovat šest základních agregovaných ukazatelů. V pojetí tohoto konceptu je governance chápána poměrně široce jako tradice a instituce, pomocí kterých je v zemi uplatňována moc. Podle této definice jsou zkoumány tři základní oblasti,

kteře sledují procesy, jimiž jsou vlády vybírány, kontrolovány a obměňovány; schopnost vlády efektivně formulovat a realizovat přiměřené politiky a nakonec respekt občanů a stav institucí, které řídí ekonomické a sociální interakce mezi nimi. Tyto základní oblasti jsou pak naplněny dvojicemi ukazatelů.

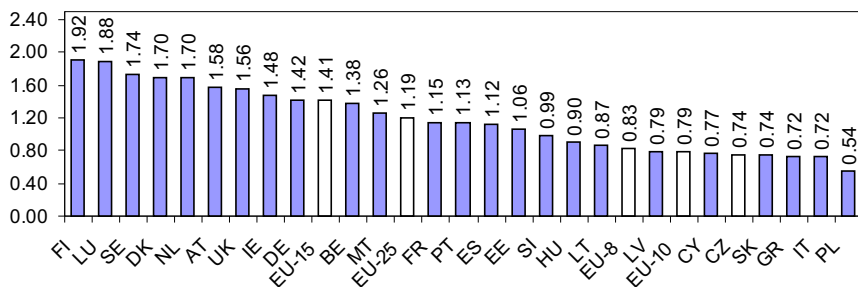
Kvalita politických procesů je vyjádřena ukazatelem **demokracie**, který posuzuje kvalitu politických, občanských a lidských práv a mechanismu politických procesů. Tento ukazatel také odráží nezávislost médií. Ukazatel **politické nestability a používání násilí** odráží možnost destabilizace vládní moci a pravděpodobnost svržení ústavními prostředky nebo násilím včetně možnosti terorismu. Zároveň také ukazuje, zda změny vlády mají důsledek nejen na kontinuitu politik, ale také zda nepodkopávají schopnost občanů mírovou cestou vybírat a obměňovat vládu a politiky.

Druhá dvojice ukazatelů odráží schopnost vlády formulovat a realizovat vhodné politiky. **Efektivita vlády** se zabývá nejen efektivitou a kredibilitou vládních politik, ale také odráží výkonnost administrativního aparátu, jeho nezávislost na politických tlacích nebo kvalitu služeb veřejného sektoru. Ukazatel **regulačního břemene** ukazuje užívání základních tržně nekonformních politik (cenová kontrola, nevhodná regulace bank) a zkoumá jejich dopad na domácí i zahraniční investory.

Třetí dvojice ukazuje kvalitu institucionálních interakcí. Ochota subjektů podřídit se zákonům, efektivnost a předvídatelnost soudnictví, ochrana vlastnických práv, kvalita vymáhání smluv, fungování policie či také pravděpodobnost násilné a nenásilné kriminality tvoří ukazatel **právního řádu**. Ukazatel **kontroly korupce** ukazuje do jaké míry je vnímáno, že je veřejná moc užívána k získání soukromého užítku a to jak v případech velké (politické) a malé (byrokratické) korupce, tak v případě možnosti ovlivňovat přijímané politiky a zákony označované termínem ovládnutí státu.

Souhrnný index kvality správy, který používáme při hodnocení celkové kvality správy v jednotlivých zemích či skupinách zemí, je konstruován na základě výše zmíněných šesti ukazatelů jako aritmetický průměr. Obrázek 1 řadí jednotlivé země podle výše souhrnného indexu kvality správy a ukazuje jejich postavení v celém spektru zemí EU-25.

Obrázek 1
Souhrnný index kvality správy (rok 2004)

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Z obrázku vyplývá, že v rámci EU-25 neexistuje země, u které by hodnota souhrnného indexu kvality správy byla v intervalu -2,5 až +2,5 záporná, ovšem žádná ze zemí nedosahuje souhrnné hodnoty 2. Srovnání jednotlivých zemí a jejich rozdělení ukazují čtyři vložené průměry (EU-25, EU-15, EU-10, EU-8)⁵: průměr EU-15 je nad průměrem EU-10, což znamená, že přijetí nových členských zemí do Evropské unie v roce 2004 snížilo celkovou kvalitu správy v souboru zemí EU-25. Vložené průměry umožňují rozdělit země do několika skupin, z nichž zejména krajní polohy mají jak vypovídací, tak zvláště u první skupiny i inspirativní charakter.

Nad průměrem EU-15 je skupina zemí, u nichž je možno hodnotit souhrnnou kvalitu správy nejen jako nadprůměrnou, ale zároveň je možno je považovat za určité vzory institucionálního uspořádání i pro ostatní státy. Do této skupiny patří především skandinávské země (Finsko, Dánsko a Švédsko), dále Lucembursko, Nizozemsko, Rakousko, Velká Británie, Německo a Irsko. Druhá skupina zemí se pohybuje v hodnocení mezi průměry EU-15 a EU-10. Pozoruhodná je ovšem skupina třetí, kde hodnocené země jsou pod průměrem EU-10 a do které patří Kypr, Česká republika, Slovensko, Řecko, Itálie a Polsko, z čehož můžeme zformulovat konstatování, že úroveň kvality správy je v těchto zemích nedostatečná s možnými dopady na výkonnost ekonomiky a na potřebu změny hospodářské politiky. Postavení České republiky v této skupině zemí je varovným signálem, důrazným apelem a podnětem ke změnám.

Na obrázku 1 je zachyceno hodnocení situace z roku 2004. Vzhledem k tomu, že projekt Governance Matters trvá již od roku 1996, je možno sestavit i základní trendy vývoje tohoto agregovaného ukazatele. Tabulka 1 zahrnuje vývoj agregátů souhrnného ukazatele kvality správy za jednotlivé skupiny zemí a za Českou republiku.

Tabulka 1
Souhrnný ukazatel šesti ukazatelů kvality správy

	1996	1998	2000	2002	2004
EU-25	1,14	1,20	1,20	1,25	1,20
EU-15	1,49	1,53	1,51	1,52	1,42
EU-10	0,62	0,71	0,73	0,85	0,86
EU-8	0,57	0,63	0,69	0,81	0,81
Česká republika	0,88	0,76	0,70	0,81	0,74

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země
Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Hodnocení začneme pohledem na vývoj kvality správy a jejím srovnáním mezi zeměmi EU-15 a EU-10. Zatímco ve vývoji v EU-10 je patrný trend postupného zlepšování kvality správy mezi léty 1996-2004, trend v EU-15 se mění mezi roky 2002 a 2004 k horšímu a to velmi výrazně, prakticky pod úroveň roku 1996. To vytváří příznivou situaci pro možné přizpůsobení nových členských zemí, nicméně mezera je ještě příliš velká, ale zmenšila se přibližně o jednu čtvrtinu (z 0,87 na 0,56). Tento směr se potom souhrnně projevuje i ve vývoji ukazatele v EU-25. Trend vývoje souhrnného indexu v České republice nejlépe dokumentuje srovnání vývoje mezi ČR a EU-8. V roce 2004 je totiž poprvé hodnocení ČR nižší než hodnocení EU-8. Dá se říci, že Česká republika

5 EU-25 zahrnuje všechny země EU po přijetí deseti nových členů v květnu 2004, EU-15 reprezentuje Evropskou unii do tohoto data. EU-10 zahrnuje nové členské státy a EU-8 nové členské státy bez Malty a Kypru.

je v oblasti kvality správy v roce 2004 poprvé hodnocena hůře než je průměr EU-8 a náskok před ostatními transformujícími se ekonomikami, který měla v roce 1996, promrhala. Z tohoto pohledu je naše situace ještě varovnější než pouhé srovnání z hodnocení roku 2004.

V dalším textu se v první řadě zaměříme na hodnoty a vývoj jednotlivých konkrétních ukazatelů kvality správy demokracie (GM 1), politické stability (GM 2), výkonnosti vlády (GM 3), regulační kvality (GM 4), kvality právního řádu (GM 5) a korupce (GM 6). Každému ukazateli bude věnována samostatná kapitola, v jejímž rámci se pokusíme nejen analyzovat jednotlivé detailnější údaje, ale chceme přinést další, vývoj upřesňující či doplňující údaje, popřípadě jiné, a to jak souhlasné, tak i rozporné pohledy, jež se objevují v literatuře věnované těmto tématům.

Vývoj jednotlivých ukazatelů v letech 1998⁶ až 2004 přináší zajímavé srovnání ve skupinách zemí EU-15 a EU-10. Tabulka 2 ukazuje jejich vývoj včetně srovnání s vývojem v České republice.

Tabulka 2
Ukazatele kvality správy

	GM 1		GM 2		GM 3		GM 4		GM 5		GM 6	
	1998	2004	1998	2004	1998	2004	1998	2004	1998	2004	1998	2004
EU-15	1,33	1,32	1,24	1,00	1,77	1,56	1,23	1,40	1,66	1,52	1,93	1,73
EU-10	0,95	1,09	0,90	0,82	0,62	0,78	0,75	1,12	0,54	0,75	0,48	0,59
ČR	1,14	1,03	0,97	0,84	0,72	0,63	0,78	0,97	0,62	0,69	0,35	0,30

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

V tabulce 1 zmiňovaný propad souhrnného ukazatele kvality správy pro EU-15 je způsoben následujícími změnami. Kvalita demokracie (GM 1) se téměř nezměnila, změnila se ovšem politická stabilita (GM 2) směrem k horšímu. Ke zhoršení došlo i u dalších dílčích ukazatelů a to zhoršení kvality právního řádu (GM 5) a u výskytu korupčního jednání (GM 6). A tak jedinou pozitivní změnou je zmírnění regulačního břemene (GM 4), což v celkovém souhrnu ukazuje na již výše zmíněné zhoršené hodnocení celé EU-15. Naproti tomu se situace v nových členských zemích od EU-15 výrazně liší. V této skupině zemí se hodnocení s výjimkou politické stability výrazně zlepšilo ve všech sledovaných oblastech. Situace v České republice s vývojem v EU-10 příliš nekoresponduje.

Česká republika byla podle projektu Governance Matters v roce 2004 oproti roku 1998 zemí méně demokratickou, méně politicky stabilní s méně výkonnou vládou, zemí, která se úspěšně vypořádává s regulační zátěží, a s mírně zvyšující se kvalitou právního řádu. Zdaleka nejzávažnější problém, na který analýzy Světové banky poukazují, je problém korupce. Korupční prostředí v ČR je v používaném intervalu hodnocení -2,5 až +2,5 hodnoceno nejnižší bodovou hodnotou ze všech ukazatelů a navíc se od posledního šetření v roce 2002 do roku 2004 ještě zhoršilo. Vývoj v jednotlivých oblastech v ČR v letech 1998 až 2004 dokumentuje tabulka 3.

6 Rok 1998 je použit proto, že údaje za rok prvního šetření (1996) byly zpětně revidovány podle měnící se metodiky a nepokládáme je za plně srovnatelné.

Pro Českou republiku je možno z výše uvedeného udělat jeden dílčí poměrně neli-
chotivý závěr: ČR se chová jako stabilní demokracie, i když jí v porovnání s většinou
zemí EU-15 není a ve srovnání se zeměmi EU-8 se jeví jako země s nejmenším pozitiv-
ním posunem v hodnocených oblastech.

Tabulka 3

Vývoj složek souhrnného indexu kvality správy pro ČR

	1998	2000	2002	2004
GM 1 demokracie	1,14	0,99	0,90	1,03
GM 2 politická stabilita	0,97	0,84	1,07	0,84
GM 3 výkonnost vlády (efektivita)	0,72	0,70	0,72	0,63
GM 4 regulační kvalita	0,78	0,67	1,12	0,97
GM 5 kvalita právního řádu	0,62	0,59	0,69	0,69
GM 6 korupce	0,35	0,40	0,36	0,30

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Pro další doplňující údaje a ukazatele existuje ještě celá řada alternativních zdrojů
a indexů. Tabulka 4 ukazuje hlavní doplňkové ukazatele, které jen potvrzují celkový
pohled na institucionální kvalitu hodnocenou Světovou bankou v projektu Governance
Matters (viz Žák, 2005a).

Tabulka 4

Doplňkové ukazatele kvality správy

	Doplňkové ukazatele
GM 1 demokracie	Index ekonomické svobody Fraser Institute (FI) a index ekonomické svobody Heritage Foundation (HF)
GM 2 politická stabilita	Indexy politického rizika (Howell, L.D.: <i>Handbook of Country and Political Risk Analysis</i> , 2001)
GM 3 výkonnost vlády (efektivita)	Indexy hodnotící plynutí veřejnými zdroji, transparentnost rozhodování a adaptabilitu vlády (WEF)
GM 4 regulační kvalita	Indexy hodnotící cenovou regulaci, regulaci na trhu práce a regulaci finančních institucí, indexy regulace omezující svobodu podle Fraser Institute (IMD)
GM 5 kvalita právního řádu	Composite Country Law Index (EBRD) indexy hodnotící právní kvalitu (IMD), nezávislost soudů a vlastnická práva (WEF)
GM 6 korupce	Index vnímání korupce, Globální barometr korupce (Transparency International)

Pramen: Fraser Institute (FI), Heritage Foundation (HF), Political Risk Service Group (PRSG), World Economic Forum (WEF), International Institute for Management Development (IMD), European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Transparency International (TI)

V dalším textu se budeme zabývat jednotlivými složkami kvality správy podle kon-
ceptu Governance Matters.

Demokracie

Úroveň demokracie v jednotlivých zemích hodnotí v projektu Governance Matters
subindex demokracie. Ten ukazuje kvalitu a postup demokratizačních postupů v oblasti
politiky, práv občanů, lidských práv a nezávislosti médií.

Tabulka 5
Subindex demokracie

	1996	1998	2000	2002	2004
EU-25	1,22	1,18	1,20	1,26	1,23
EU-15	1,45	1,33	1,31	1,42	1,32
EU-10	0,87	0,95	1,03	1,03	1,09
EU-8	0,82	0,88	0,97	1,01	1,08
Česká republika	1,06	1,14	0,99	0,90	1,03

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země
Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Tabulka 5 ukazuje vývoj demokratizačních procesů a mechanismů. Náskok zemí EU-15 s konsolidovaným demokratickým systémem před EU-10 je stále ještě značný, ale mezera mezi nimi se již snížila o více než polovinu (z 0,58 na 0,23). Za příčiny je možno považovat nejen rychlejší postup demokratizačních procesů v EU-10, ale i relativně stabilizovanou úroveň demokracie ve vyspělých evropských zemích. Vývoj postavení České republiky (21. místo před Litvou, Kyprem, Lotyšskem a Řeckem) je varující. Ztráta poměrně dobrého postavení (16.-18. místo v roce 1996) poukazuje na skutečnost, že snaha dospět ke standardní západoevropské demokracii není jednoznačně úspěšná. Mezi oběma krajními body sledovaného časového intervalu nedošlo téměř ke změně. Počáteční relativně dobrou pozici ČR ztratila a její náskok před EU-10 je zanedbatelný. Zajímavé je i srovnání s průměrem transformujících se zemí, za kterými ČR již zaostává, což dále vypovídá o naší určité stagnaci v oblasti dalšího rozvoje kvality demokracie.

Politická stabilita

Ukazatel politické stability odráží potenciální možnost jejího porušení a monitoruje možnosti užívání násilí ve sledovaných zemích, které mohou vzniknout z celé řady příčin (od hrozby vojenského převratu přes vyřizování osobních účtů na politické scéně a hrozby občanské války až po hrozbu extremismu a terorismu). Výchozím hodnotícím pohledem je subindex politické stability z projektu Governance Matters, jehož vývoj a hodnoty jsou obsaženy v tabulce 6.

Tabulka 6
Subindex politické stability

	1996	1998	2000	2002	2004
EU-25	1,01	1,10	1,10	1,09	0,93
EU-15	1,15	1,24	1,30	1,14	1,00
EU-10	0,80	0,90	0,80	1,01	0,82
EU-8	0,82	0,89	0,78	1,03	0,80
Česká republika	1,08	0,97	0,84	1,07	0,84

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země
Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Z tabulky je opět jasně patrný rozdíl mezi vyspělými evropskými státy s konsolidovaným politickým systémem a bývalými kandidátskými zeměmi. Pokud se podíváme

na průměry EU-15 a EU-10, došlo v bývalých kandidátských zemích i přes určitý pokles hodnoty indexu v posledních letech k určitému pokroku a dohánění vyspělé Evropy. Je otázkou, proč k tomu došlo. Vyloučíme-li možnost hrozby občanské války či vojenského převratu, je faktorem, který výrazně ukazatel snížil, hrozba terorismu. Pokles indexu je patrný jak v roce 2002 v EU-15, tak v roce 2004, kdy již postihl celou Evropu.

Z tohoto pohledu by se mohlo zdát, že k žádnému pokroku nedošlo a byl pouze protěžován ukazatel terorismu. Toto vysvětlení je pouze částečné. Je pravda, že země, které se více angažují v globálním boji proti terorismu, citlivěji vnímají jeho nebezpečí (zejména v případě Velké Británie). Na druhé straně pokles indexu je také způsoben celou řadou dalších vlivů – politickou nestabilitou, skandály na politické scéně a vnitřními konflikty (Itálie, Polsko) či nárůstem extremismu na obou křídlech politického spektra. V tomto porovnání si Česká republika oproti subindexu demokracie stojí o něco lépe (19. pozice v roce 2004), ale svou výhodnou pozici z poloviny 90. let ztratila (13. místo v roce 1996).

Vládní efektivita

Subindex vládní efektivity zahrnuje celou řadu proměnných týkajících se převážně kvality byrokracie a služeb veřejného sektoru. Při vývoji v čase se mezera mezi EU-15 a EU-10 sice snižuje, nikoli však výrazně. Z toho je patrné, že efektivita vlády je v bývalých kandidátských zemích závažným přetrvávajícím problémem. Zatímco vyspělé země bojují s rozsáhlým byrokratickým aparátem, země EU-10 vedle toho bojují s neefektivní byrokracií, špatnou strukturou veřejných výdajů a institucionálním selháváním a kvalita veřejných služeb stále zaostává. Česká republika ve sledovaném období nedělala výraznější posun, čímž ztratila svůj náskok jak před EU-10, tak EU-8, a v dnešní době je její postavení horší ve srovnání s průměrem těchto zemí. Pád na konec pořadí (23. místo před Itálií a Polskem) jen dokládá špatnou výkonnost administrativního aparátu, řadu zpoždění a mnoho institucionálních selhání spojených s aktivitami státu a veřejného sektoru. To se odráží i ve špatném řízení narůstajícího veřejného dluhu, neporužnosti prosazování a realizování změn ve veřejných politikách a korupci ve státní administrativě.

Tabulka 7

Subindex vládní efektivity

	1996	1998	2000	2002	2004
EU-25	1,29	1,31	1,25	1,36	1,25
EU-15	1,74	1,77	1,64	1,74	1,56
EU-10	0,62	0,62	0,66	0,79	0,78
EU-8	0,45	0,49	0,59	0,71	0,72
Česká republika	0,78	0,72	0,70	0,72	0,63

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Regulační kvalita

Míra regulace a její kvalita patří k základním institucionálním charakteristikám. Z tohoto důvodu je sledování regulační kvality významným signálem pro hospodářskou

politiku při sledování cíle zvyšování konkurenceschopnosti, kde obecně platí shoda o nezbytnosti regulace, ale regulace nebrání svobodnému podnikání. Subindex regulačního břemene hodnotí kvalitu regulačních opatření, nikoliv však míru regulace (viz tabulka 8).

Tabulka 8
Subindex regulačního břemene

	1996	1998	2000	2002	2004
EU-25	1,10	1,03	1,11	1,36	1,29
EU-15	1,41	1,23	1,36	1,58	1,40
EU-10	0,63	0,75	0,74	1,03	1,12
EU-8	0,67	0,72	0,73	0,99	1,08
Česká republika	1,18	0,78	0,67	1,12	0,97

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Tabulka jasně ukazuje, jak dohánějí země EU-10 staré členy EU z počátečního rozdílu 0,78 v roce 1996 na 0,28 v roce 2004. Přes toto výrazné zlepšení přetrvává stále řada problémů – přeregulovanost některých sektorů, netransparentní a komplikovaný daňový systém, tržně nekonformní aktivity na dílčích trzích. Navíc je třeba vidět, že ve světovém měřítku je vlastně celá Evropa přeregulovaná.

Situace v České republice není nijak oslnivá a dobrá výchozí pozice se začala silně zhoršovat (pokles ze 13. místa v roce 1996 na 20. místo v roce 1998 v rámci EU-25). Po roce 2000 dochází ke zlepšení – došlo k prodeji největších bank a firem s majoritním podílem státu, snížení sazby DPH a některým úpravám na dílčích trzích (telekomunikace, energetika). I přes toto zlepšení zůstává ČR na dvacáté příčce i v roce 2004. Jako přetrvávající problém je hodnocena regulace trhu práce, regulace nájemného a cen energií, což může nadále vést ke zhoršování pozice ekonomiky.

Právní řád

Výstavba právního řádu je jednou z nejdůležitějších institucionálních charakteristik moderních společností. Vymezení základních formálních pravidel právním řádem vytváří mantinely, ve kterých se má chování ekonomických subjektů pohybovat. Subindex kvality právního řádu zahrnuje hlavně míru ochrany vlastnických práv a schopnost vymáhat smlouvy.

Ukazatele institucionálních interakcí jsou v EU-15 považovány za poměrně bezproblémové. Ukazatel kvality právního řádu i přes zhoršení indexu v posledních čtyřech letech podporuje tvrzení, že vyspělé země se vyznačují konsolidovaným politickým a právním systémem. Toto zhoršení by se mohlo týkat některých zákonných opatření zaměřených na boj proti terorismu. EU-10 svou velkou ztrátu dohání zkvalitňováním legislativy, zejména v duchu *acquis communautaire* spojených se vstupem do EU. Původní rozdíl 1,33 se v posledním roce šetření zmenšil na 0,77, ale přesto je tento rozdíl stále výrazný. Česká republika hodnotu svého indexu drží na téměř neměnné úrovni, opustila svou 17. pozici z počátku období a končí s mírným náskokem před Kypru a Polskem. Dlouhodobě je kvalita právního prostředí v ČR hodnocena jako jeden z nejzávažnějších institucionálních problémů.

Tabulka 9

Subindex kvality právního řádu

	1996	1998	2000	2002	2004
EU-25	1,14	1,21	1,25	1,22	1,21
EU-15	1,67	1,66	1,67	1,56	1,52
EU-10	0,34	0,54	0,62	0,70	0,75
EU-8	0,35	0,48	0,55	0,65	0,68
Česká republika	0,64	0,62	0,59	0,69	0,69

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Kontrola korupce

Hodnocení korupce je oproti dosavadním institucionálním charakteristikám fungování formálních institucí přístupem, který hodnotí instituce neformální, v konečných důsledcích morální stav a vývoj společnosti. Snaha měřit korupci je tedy spíše odrazem než ukazatelem institucionálních podmínek. Korupce (definovaná jako využití veřejné moci pro soukromý prospěch) se projevuje v politickém procesu i soudním systému, je však rovněž ekonomickým jevem. V ekonomické sféře především odráží neschopnost státu realizovat základní funkce, protože oslabuje účinnost hospodářských politik, je tedy symptomem slabosti ekonomických struktur a institucí. Korupční prostředí snižuje důvěryhodnost země pro zahraniční investory, snižuje efektivnost využití zdrojů a tím i ekonomickou výkonnost. Korupčnost prostředí a korupční chování jsou podporovány nedostatečně jasným oddělením státu a trhu, veřejné a soukromé sféry, nadměrnou a ne-systémovou regulací. Subindex kontroly korupce (viz tabulka 10) vychází z forem korupce, dělené na velkou a malou, doplněné o tzv. ovládnutí státu.

Tabulka 10

Subindex kontroly korupce

	1996	1998	2000	2002	2004
EU-25	1,10	1,35	1,30	1,24	1,27
EU-15	1,54	1,93	1,80	1,71	1,73
EU-10	0,44	0,48	0,55	0,53	0,59
EU-8	0,31	0,34	0,52	0,45	0,49
Česká republika	0,55	0,35	0,38	0,38	0,30

Poznámka: nevážené průměry hodnot za jednotlivé země

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Z tabulky 10 je patrné, že ve vyspělých státech EU korupce není tak závažným problémem. I když existují značné difference mezi jednotlivými státy (nejlepší Finsko s hodnotou 2,53 a nejhorší Řecko s hodnotou 0,56), je průměr EU-15 poměrně vysoký. Situace v zemích EU-10 je podstatně horší. Nejen že omezování korupce je málo účinné, ale vývoj ukazuje na dlouhodobost a zakořeněnost korupce v těchto zemích. Indexy kontroly korupce pro Českou republiku se po celé sledované období zhoršují. V žebříčku států zaujímá ČR 23. místo a stačila předběhnout pouze Lotyšsko a Polsko.

Celkové srovnání

Celkové srovnání se zaměřuje na dva základní pohledy. Tím prvním je průběh procesu dohánění (přizpůsobování) zemí EU-10 k EU-15, vyjádřený rozdíly v hodnocení jednotlivých institucionálních charakteristik. Tyto rozdíly jsou souhrnně uvedeny v tabulce 11. Druhým pohledem je změna hodnocení České republiky mezi lety 1998 a 2004, která zachycuje dynamiku institucionálních změn zachycených na obrázku 2.

Tabulka 11

Rozdíly mezi ukazateli kvality správy mezi EU-15 a EU-10

	1998	2000	2002	2004
Demokracie	- 0,38	- 0,28	- 0,39	- 0,23
Politická stabilita	- 0,34	- 0,50	- 0,13	- 0,18
Efektivita vlády	- 1,15	- 0,98	- 0,95	- 0,78
Regulační zátěž	- 0,48	- 0,62	- 0,55	- 0,28
Právní řád	- 1,12	- 1,06	- 0,86	- 0,77
Kontrola korupce	- 1,45	- 1,25	- 1,18	- 1,13

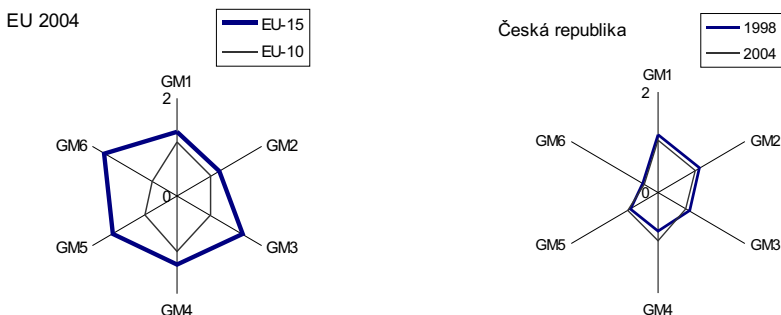
Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Tabulka ukazuje rychlost dohánění a rozdíly mezi ukazateli zemí EU-10 a EU-15. Nejmenší rozdíly se vyskytují zejména u politické stability, menší u demokracie a regulační zátěže. V těchto oblastech probíhá proces přizpůsobování relativně úspěšně, země EU-10 jsou demokratické a politicky stabilní. V případě regulační zátěže je problém v tom, že v porovnání s ostatními ekonomicky vyspělými zeměmi (např. USA, Japonsko) je Evropská unie mnohem více zatížena různými druhy regulací, ukazatel však hodnotí nikoliv rozsah, ale kvalitu regulací a pro státy EU-10 je meze spíše ukazatelem promarněné příležitosti transformačních procesů. Výrazné rozdíly, a• již počáteční nebo konečné, jsou u efektivity vlády a právního řádu. Ukazuje se, že předpoklad poměrně rychlého přizpůsobení právního řádu v důsledku nutné harmonizace právních norem zemí EU-10 před jejich vstupem do EU se nesplnil. Pro tuto institucionální charakteristiku tak platí, stejně jako pro efektivitu vládnutí, že časový horizont⁷ takto závažných institucionálních změn je spíše střednědobějšího charakteru. Nejhuře hodnoceným ukazatelem je kontrola korupce. Pro země EU-10 představuje závažný problém a jeho řešení vyžaduje permanentní, dlouhodobý a zejména systémový přístup.

Průběh procesu dohánění (přizpůsobování) České republiky ukazuje na velmi malou dynamiku institucionálních změn ve sledovaném období. Na jedné straně je to způsobeno uskutečněním základních demokratických a politických změn před rokem 1998, na druhé straně to u dalších charakteristik nutně vede k závěru, že Česká republika není zemí, která by se výrazně rychle dokázala přizpůsobit v oblasti zvyšování institucionální kvality.

7 Podrobněji se těmito vztahy zabývala práce Vymětala a Žáka (2005).

Obrázek 2
Ukazatele kvality správy GM 1 až GM 6

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

3. Dynamika institucionálních změn – mezinárodní srovnání

V této kapitole použitý přístup ke zkoumání dynamiky institucionálních změn vychází z teoretického konceptu komparativní institucionální ekonomie, zejména z členění na pět typů uspořádání kapitalistické společnosti (viz Amable, 2003):

- tržní ekonomiky anglosaského typu;
- sociálně demokratické ekonomiky;
- asijský model kapitalismu;
- evropský kontinentální kapitalismus;
- jihoevropský kapitalismus.

Dynamika institucionálních změn je vyjádřena změnou souhrnného ukazatele institucionální kvality mezi roky 1998 a 2004 a změnou v podílu veřejných výdajů na HDP ve stejném období. Podíl veřejných výdajů na HDP byl použit jako ukazatel charakterizující míru zasahování státu a s ní související institucionální náročnost. U zemí EU-15 je tato dynamika minimální a jejich výchozí data dovolují začlenění jednotlivých zemí k výše zmíněným modelům. Co se týče nových členských zemí EU, lze v letech 1998 až 2004 vidět velmi rozdílné tendence dynamiky institucionálních změn vedoucí k pohybu (přesunu) mezi jednotlivými typy uspořádání kapitalistické ekonomiky.

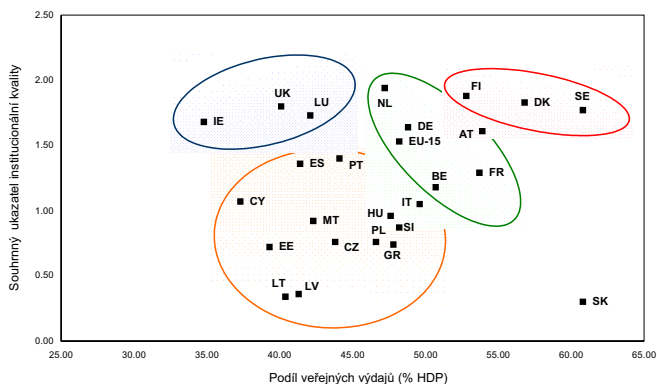
Struktura členských zemí EU

Následující obrázky ukazují postavení jednotlivých zemí v zobrazení, kde na ose x je podíl veřejných výdajů v procentech z hrubého domácího produktu⁸ (data jsou obsažena v tabulce 12) a na ose y souhrnný ukazatel institucionální kvality (obrázek 3 uvádí rok 1998, obrázek 4 rok 2004.)

⁸ Procentní podíl vládních výdajů na HDP chápeme jako ukazatel odrážející míru zasahování státu a státních institucí do ekonomického vývoje, který vymezuje možnosti konkrétních hospodářských politik.

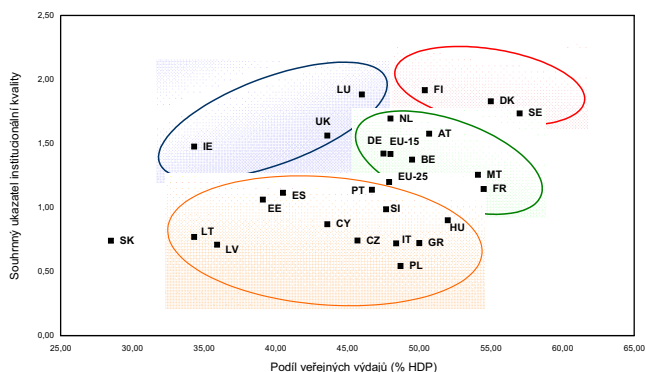
Obrázek 3

Vztah mezi ukazatelem institucionální kvality a podílem veřejných výdajů na HDP v roce 1998

Obrázek 4

Vztah mezi ukazatelem institucionální kvality a podílem veřejných výdajů na HDP v roce 2004

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

V obou obrázcích můžeme vymezit jednotlivé skupiny zemí EU-15 podle odlišných typů kapitalismu, nebo jejich postavení se v časovém období 1998-2004 nemění nebo jen nevýrazně. Z toho vychází následující přiřazení jednotlivých zemí EU-15 do čtyř typů (skupin) kapitalismu ve smyslu dělení, které použil Amable (2003):

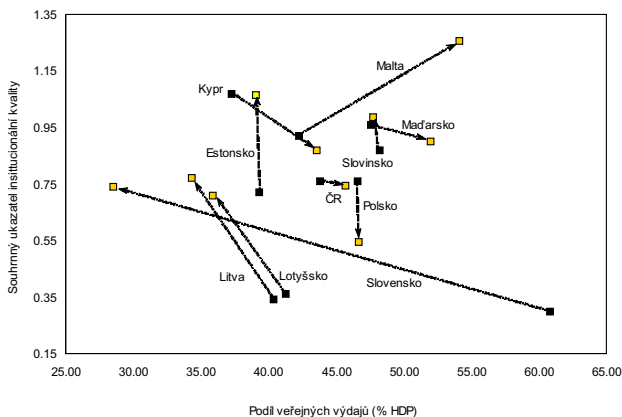
- tržní ekonomiky (anglosaský model) – Irsko, Lucembursko a Velká Británie;
- sociálně demokratické ekonomiky – Dánsko, Finsko a Švédsko;
- evropský kontinentální kapitalismus – Belgie, Francie, Německo, Nizozemsko a Rakousko;
- jihoevropský (středomořský) kapitalismus – Itálie, Portugalsko, Řecko a Španělsko.

Státy EU-10 nejsou do těchto skupin přiřazovány, jejich postavení je chápáno, vzhledem k přizpůsobovacím procesům, jako přechodné. Změny v tomto postavení

jsou chápány jako institucionální změny, které můžeme charakterizovat z hlediska jednak změny jako takové a jednak její velikosti. Nazýváme to dynamikou institucionálních změn.

Obrázek 5

Dynamika institucionálních změn EU-10 v období 1998-2004

Poznámka: Malta a Slovinsko rok 2000

Pramen: World Bank (2005), vlastní úpravy

Obrázek 5 spojuje postavení jednotlivých zemí EU-10 v roce 1998 a 2004, šipky ukazují směr a délka čáry do jisté míry dynamiku institucionálních změn. Z hodnocení směru a velikosti institucionálních změn v zemích EU-10 v letech 1998-2004 můžeme vysledovat následující trendy:

- celkem šest nově přistoupivších zemí vykazuje výraznou dynamiku institucionálních změn měřenou souhrnným ukazatelem institucionální kvality, tj. podílem veřejných výdajů na HDP. Jde zejména o Slovensko a pobaltské státy, které jednoznačně směřují do modelu anglosaského kapitalismu. Dále je to Kypr, směřující spíše z anglosaského typu do typu středoevropského a Malta mířící v oblasti institucionálního hodnocení k sociálně demokratickému systému severského typu;
- dynamika institucionálních změn u ostatních čtyř zemí ukazuje na malé a zanedbatelné pohyby;
- Česká republika ve sledovaném období nedoznala ve sledovaných ukazatelích výrazných institucionálních změn.

Tabulka 12

Charakteristiky vývoje institucionálních změn

	Veřejné výdaje v % HDP	Souhrnný index institucionální kvality		
		2004	1998	2004
Belgie	50,70	49,50	1,18	1,38
Česká republika	43,80	45,70	0,76	0,74
Dánsko	56,80	55,00	1,83	1,83
Estonsko	39,30	39,10	0,72	1,06
Finsko	52,80	50,40	1,88	1,92
Francie	53,70	54,50	1,29	1,15
Irsko	34,80	34,30	1,68	1,48
Itálie	49,60	48,40	1,05	0,72
Kypr	37,30	43,60	1,07	0,87
Litva	40,40	34,30	0,34	0,77
Lotyšsko	41,30	35,90	0,36	0,71
Lucembursko	42,10	46,00	1,73	1,88
Maďarsko	47,60	52,00	0,96	0,90
Malta	42,30	54,10	0,92	1,26
Německo	48,80	47,50	1,64	1,42
Nizozemsko	47,20	48,00	1,94	1,70
Polsko	46,60	48,70	0,76	0,54
Portugalsko	44,10	46,70	1,40	1,14
Rakousko	53,90	50,70	1,61	1,58
Řecko	47,80	50,00	0,74	0,72
Slovensko	60,80	28,50	0,30	0,74
Slovinsko	48,20	47,70	0,87	0,99
Španělsko	41,40	40,50	1,36	1,12
Švédsko	60,80	57,00	1,77	1,74
Velká Británie	40,10	43,60	1,80	1,56
EU-25	—	47,90	1,20	1,20
EU-15	48,20	48,00	1,53	1,42

Pramen: World Bank (2005, 1999), EUROSTAT, vlastní úprava

Dynamika změn a konkurenceschopnost

Dynamika změn, alespoň podle našeho názoru, velmi výrazně ukazuje na směřování jednotlivých zemí, na jejich reformní snahy a úspěchy v cestě za institucionálním přizpůsobením zemím EU-15 s tím, že země si svými reformními kroky volí rozdílné modely kapitalismu. Nakolik jsou tyto modely úspěšné vzhledem ke konkurenceschopnosti, se pokusíme zformovat na základě hodnocení zemí, které provádí Světové ekonomické fórum a publikuje v Growth Competitiveness Index (GCI). Údaje za jednotlivé země a za rok 2005, utříděné a zprůměrované podle jednotlivých, výše zmíněných evropských typů kapitalismu, vykazují následující hodnoty.

Tabulka 13

Průměrná hodnota GCI v roce 2005 podle typů kapitalismu

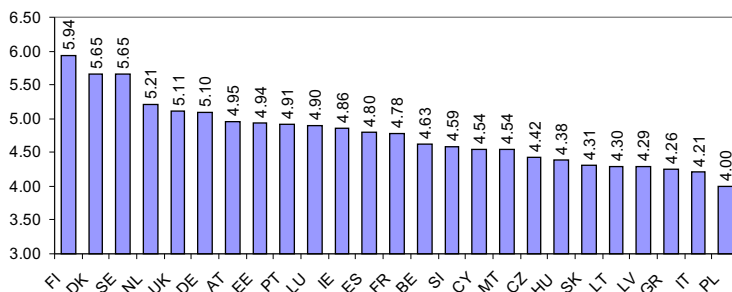
	Průměrné GCI za skupinu zemí
Sociálně demokratické ekonomiky	5,75
Tržní ekonomiky	4,96
Evropský kontinentální kapitalismus	4,93
Jihoevropský kapitalismus	4,55

Poznámka: Skupiny jsou řazeny sestupně podle úspěšnosti.

Pramen: Competitiveness Index Rating (2005), vlastní úprava

Z údajů vyplývá, že konkurenceschopnost v odlišných typech kapitalismu je rozdílná a odpovídá i provedené typologii. Země EU-8, které se vydaly cestou změn, si s výjimkou Slovenska v hodnocení konkurenceschopnosti polepšily. Hodnocení České republiky zůstává stále stejné.

Obrázek 6

Průměrná hodnota GCI v roce 2005

Pramen: Competitiveness Index Rating (2005), vlastní úprava

Závěr

Z analýzy institucionální kvality zemí Evropské unie, prováděné převážně z materiálu Světové banky (Governance Matters), a jejího srovnání v různých skupinách členských zemí (EU-15, EU-10, EU-8) s Českou republikou vyplývá, že institucionální prostředí České republiky na jedné straně nedosahuje ani kvality průměru zemí EU-15, ani neukazuje výrazné tendence ke kvalitativním změnám ve sledovaném období. Ve skupině sledovaných ukazatelů nemá ČR výrazné problémy v uplatňování demokracie a je zemí politicky relativně stabilní. Problematictější je už naše situace v hodnocení efektivnosti vládnutí a v kvalitě regulace, kde naše zaostávání a zejména strnulost v procesu institucionálního přizpůsobení signalizují téměř jednoznačně nutnost institucionálních změn. Co se týče zbývajících institucionálních charakteristik, v ČR je nejhůře hodnocenou institucionální charakteristikou kvalita právního prostředí. Žádoucí náprava v této oblasti, spočívající zejména v posílení nezávislosti soudů, zvýšení kvality nové legislativy a zvýšení vymahatelnosti práva, by měla přinést výrazné zlepšení institucionálního prostředí. Týká se to i poslední hodnocené oblasti – boje proti korupci. Česká republika je

totiž zemí s dlouhodobě vysokou mírou korupce, dokonce takovou, která je označována jako korupce vymykající se kontrole. Dlouhodobé trvání tohoto jevu má nejen výrazný dopad do ekonomiky, ale zprostředkovaně i na celkové sociální klima v české společnosti. Největší problémy korupčního prostředí jsou v oblasti veřejných fondů a v politických rozhodováních. Jakkoliv výsledky všech zpracovaných šetření mají převážně charakter měkkých dat a je třeba je jako takové vnímat, jedno je jisté: při obecné shodě o vlivu institucionálního prostředí na výkonnost ekonomiky a její konkurenceschopnost stojí před českou společností výrazná výzva k nezbytné kultivaci institucionálního prostředí.

Z pohledu komparativní institucionální ekonomie existují různé typy kapitalistické společnosti. Na země Evropské unie je možné aplikovat následující rozdělení: tržní ekonomiky anglosaského typu, sociálně demokratické ekonomiky, evropský kontinentální kapitalismus a jihoevropský kapitalismus. Provedená analýza kvality správy zemí EU-25 potvrzuje oprávněnost možného dělení na odlišné typy kapitalismu i v oblasti institucionální kvality. Vývoj institucionálních charakteristik zemí EU-15, který je poměrně stabilní, dlouhodobě zařazuje jednotlivé země k jednotlivým typům. Výrazné institucionální změny je však možno sledovat u některých zemí EU-10, kde dynamika institucionálních změn podstatně ovlivňuje jejich zařazení k výše uvedeným typům.

Jednotlivé typy kapitalismu mají rozdílnou konkurenceschopnost měřenou indexem konkurenceschopnosti Světového ekonomického fóra. Dynamika institucionálních změn zemí EU-10 vede k pohybu většiny těchto zemí mezi jednotlivými typy kapitalismu a tím i k přechodu na rozdílné podmínky pro konkurenceschopnost. Česká republika ve sledovaném období neprošla výraznou institucionální změnou a je možno ji z hlediska institucionální kvality přiřadit k zemím jihoevropského kapitalismu s nejmenší mírou konkurenceschopnosti.

Literatura

- Acemoglu, D.:** The Form of Property Rights: Oligarchic vs. Democratic Societies. Cambridge, MA, National Bureau of Economic Research 2003 (NBER Working Paper No. 10037). <http://www.nber.org/papers/w10037>.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J.:** Institutions as the Fundamentals Cause of Long-run Growth. CEDE 2004, no. 33. <http://www.nber.org/papers/W10481>.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J.:** The Rise of Europe: Atlantic Trade, Institutional Change and Economic Growth. 2002. <http://www.nber.org/papers/w9378>.
- Acemoglu, D., Johnson, S.:** *Unbundling Institutions*. Cambridge, MA, MIT 2003. <http://papers.nber.org/papers/w9934.pdf>.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J.:** The Colonial Origins of Comparative Development at Empirical Investigation. *American Economic Review*. 2000, p. 1369-1401.
- Alston, L.J., Eggertsson, T., North, D.C. (eds.):** *Empirical Studies in Institutional Change*. Cambridge, Cambridge University Press 1996.
- Amable, B.:** *Diversity of Modern Capitalism*. Oxford, Oxford University Press 2003.
- Aron, J.:** Growth and Institutions: A Review of the Evidence. *World Bank Observer*. 2000, no. 1, p. 99-135. http://www.worldbank.org/research/journals/wbro/obsfeb00/Article_6.pdf.
- Assaad, R.:** Formal and Informal Institutions in the Labor Market, with Applications to the Construction Sector in Egypt. *World Development*. 1993, no. 6, p. 925-939.
- Atieno, R.:** Formal and Informal Institutions' Lending Policies and Access to Credit by Small-scale Enterprises in Kenya: An Empirical Assessment. Nairobi, African Economic Research Consortium 2001 (AERC Research Paper No. 111).

- Avdagic, S.:** Accounting for Variations in Trade Union Effectiveness: State-Labor Relations in East Central Europe. Köln am Rhein, Max Planck Institute for the Study of Societies 2003 (Working Paper No. 6). http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp03-6.pdf.
- Ayal, E.B., Karras, G.:** Components of Economic Freedom and Growth: An Empirical Study. *Journal of Developing Areas*. 1998, no. 3, p. 327-338.
- Baccaro, L.:** What is Alive and What is Dead in the Theory of Corporatism. *British Journal of Industrial Relations*. 2003, no. 4, p. 683-706. <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inst/download/dp14302.pdf>.
- Barro, R.:** Economic Growth in a Gross Section of Countries. *Quarterly Journal of Economics*. 1991, p. 407-444.
- Beck, T., Clarke, G., Groff, P., Keefer, P., Walsh, P.:** *New Tools and New Tests in Comparative Political Economy: The Database of Political Institutions*. Washington, DC, World Bank 2004. <http://econ.worldbank.org/docs/1037.pdf>.
- Beck, T., Laeven, L.:** Institution Building and Growth in Transition Economies. Washington, DC, World Bank 2005 (Research Policy Working Paper No. 3657). http://www.wds.worldbank.org/evlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/07/06/000016406_20050706094358/Rendered/PDF/wps3657.pdf.
- Becker, D.C.:** Grassroots to Grassroots: Why Forrest Preservation was Rapid at Loma Alta, Ecuador. *World Development*. 2003, no. 1, p. 163-176.
- Berglöf, E., Claessens, S.:** Corporate Governance and Enforcement. Washington, DC, World Bank 2004 (Working Paper No. 3409). http://wdsbeta.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/10/06/000012009_20041006152130/Rendered/PDF/wps3409.pdf.
- Blanchard, O.:** The Economic Future of Europe. Cambridge, MA, NBER 2004 (Working Paper No. 10310). <http://www.nber.org/papers/w10310>.
- Bodner, S., Bodmer, F., Kobler, M.:** *Institutional Efficiency and its Determinants – the Role of Political Factors in Economic Growth*. Paris, OECD Development Centre Studies 2004.
- Bohle, D., Greskovits, B.:** Capital, Labor, and the Prospects of the European Social Model in the East. Cambridge, MA, Harvard University 2004 (Central and Eastern Europe Working Paper No. 58). <http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/Bohle.pdf>.
- Djankov, S., Glaeser, E.L., La Porta, R., Lopez de Silanes, F., Shleifer, A.:** The New Comparative Economics. London, CEPR 2003 (Discussion Paper No. 3882). <http://mba.tuck.dartmouth.edu/pages/faculty/rafael.laporta/publications/LaPorta%20PDF%20Papers-ALL/New%20Comparative%20Economics.pdf>.
- Djankov, S., La Porta, R., Lopez de Silanes, F., Shleifer, A.:** The Regulation of Entry. 2001 (third draft). <http://rru.worldbank.org/Documents/PapersLinks/551.pdf>.
- Dollar, D., Kraay, A.:** Institutions, Trade and Growth. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy Paper 2002.
- Easterly, W.:** Can Institutions Resolve Ethnic Conflict. *Economic Development and Cultural Change*. 2001, no. 49, p. 687-706 (The University of Chicago Press).
- Ebbinghaus, B., Manow, P. (eds.):** *Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA*. London, Routledge 2001.
- Ebbinghaus, B.:** Can Path Dependence Explain Institutional Change Two Approaches Applied to Welfare State Reform. Köln am Rhein, Max Planck Institute for the Study of Societies 2005 (Working Paper No. 2). http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp05-2.pdf.
- EBRD:** Law in Transition 2005: Courts and Judges. London, European Bank for Reconstruction and Development 2005.
- Engerman, S.L., Sokoloff, K.L.:** Factor Endowments, Inequality, and Paths of Development among New World Economies. Cambridge, MA, NBER 2002 (Working Paper No. 9259). <http://papers.nber.org/papers/w9259.pdf>.
- Estache, A., Martimort, D.:** Politics, Transaction Costs, and the Design of Regulatory Institutions. Washington, DC, World Bank 1999 (Working Paper No. 2073). <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/17668/wps2073.pdf>.
- EUROSTAT:** The EU-15's New Economy – A Statistical Portrait. Luxembourg 2005. http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-AV-05-001/EN/KS-AV-05-001-EN.PDF.
- Fagerberg, J., Knell, M., Srholec, M.:** *The Competitiveness of Nations*. Geneva, UNECE 2004. <http://www.unece.org/ead/sem/sem2004/papers/Fagerberg.pdf>.

- Fraser Institute:** The Economic Freedom of the World – 2005 Annual Report. Fraser Institute 2005. <http://www.fraserinstitute.ca/admin/books/chapterfiles/EFW2005complete.pdf#>.
- Freedom House:** Freedom in the World 2005: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties. Freedom House 2005. <http://www.freedomhouse.org/research/index.htm#reports>.
- Glaeser, E.L., La Porta, R., Lopez de Silanes, F., Shleifer, A.:** *Do Institutions Cause Growth?* Cambridge, MA, Harvard University 2004. <http://www.nber.org/papers/W10568>.
- Glaeser, E.L., Shleifer, A.:** The Rise of Regulatory State. Cambridge, MA, NBER 2001 (Working Paper No. 8650). <http://www.nber.org/papers/w8650>.
- Goldstone J.A., Gurr, T.R., Harff, B., Levy, M.A., Marshall, M.G., Bates, R.H., Epstein, D.L., Kahl, C.H., Surko, P.T., Ulfelder, J.C., Unger, A.N.:** *State Failure Task Force Report: Phase III Findings*. Maryland, Center for International Development and Conflict Management, University of Maryland 2000. <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/stfail/SFTF%20Phase%20III%20Report%20Final.pdf>.
- Gordon, R.J.:** Two Centuries of Economic Growth: Europe Chasing the American Frontier. Cambridge, MA, NBER 2002 (Working Paper No. 10662). <http://www.nber.org/papers/w10662.pdf>.
- Gupta, S., Leruth, L., De Mello, L., Chakravarti, S.:** Transition Economies: How Appropriate is the Size and Scope of Government? Washington, DC, IMF 2001 (Working Paper No. 55). <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0155.pdf>.
- Hellman, J., Kaufmann, D.:** The Inequality of Influence. Washington, DC, World Bank 2002 (preliminary draft). http://info.worldbank.org/etools/docs/library/17354/inequality_influence.pdf.
- Hellwig, M.:** Optimal Income Taxation, Public-Goods Provision and Public-Sector Pricing: A Contribution to the Foundations of Public Economics. Mannheim, Sander Forschungsbereich 504 2004 (Working Paper No. 04-42). http://www.mpp-rdg.mpg.de/pdf_dat/2004_14online.pdf.
- Heritage Foundation:** Index of Economic Freedom. Heritage Foundation 2005. <http://www.heritage.org/research/features/index/>.
- House, J.D., McGrath, K.:** Innovative Governance and Development in the New Ireland: Social Partnership and the Integrate Approach. *Governance*. 2004, no. 1, p. 29-58. <http://www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.0952-1895.2004.00236.x>.
- Howell, L.D. (ed.):** *Handbook of Country and Political Risk Analysis*. New York, The PRS Group. Inc. 2001.
- IMD:** World Competitiveness Yearbook 2004. International Institute for Management and Development 2004.
- Jarmuzek, M.:** Are the EU New Members States Fiscally Sustainable? An Empirical Analysis. University College London, Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe 2005 (Working Paper No. 51). http://www.ssees.ac.uk/publications/working_papers/wp51.pdf.
- Jiráková, E.:** Vybrané přístupy k hodnocení míry korupce. Praha, CES VŠEM 2005 (pracovní sešit č. 9).
- Jütting, J.:** Institutions and Development: A Critical Review. Paris, Organization for Economic Cooperation and Development 2003 (Working Paper No. 210). <http://www.oecd.org/dataoecd/19/63/4536968.pdf>.
- Kadeřábková, A. a kol.:** *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky 2005*. Praha, CES VŠEM 2005.
- Karkkainen, B., Fung, A., Sabel, C.F.:** After Backyard Environmentalism: Toward a Performance-Based Regime of Environmental Regulation. *American Behavioral Scientist*. 1999, no. 4, p. 692-711. <http://bostonreview.net/BR24.5/sabel.html>.
- Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M.:** Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002. Washington, DC, World Bank 2003 (Policy Research Working Paper No. 3630).
- Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M.:** Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2004. Washington, DC, World Bank 2005 (Policy Research Working Paper No. 3630).
- Keefer, P.:** Democratization and Clientelism: Why Are Young Democracies Badly Governed? Washington, DC, World Bank 2005 (Policy Research Working Paper No. 3594). <http://cniss.wustl.edu/workshoppapers/keeferdemocracies.pdf>.
- Klapper, L.F., Love, I.:** Corporate Governance, Investor Protection, and Performance in Emerging Markets. Washington, DC, World Bank 2002 (Working Paper No. 2818). http://wdsbeta.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2002/05/03/000094946_02041804272577/Rendered/PDF/multi0page.pdf.

- Klapper, L., Laeven, L., Rajan, R.:** Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data. Cambridge, MA, National Bureau of Economic Research 2004 (Working Paper No. 10380). <http://www.nber.org/papers/w10380>.
- Kočenda, E.:** Macroeconomic Convergence in Transition Economies. *Journal of Comparative Economics*. 2001, no. 32, p. 1-23.
- Kočenda, E.:** Pilgrims to the Eurozone: How Far, How Fast? Prague, CERGE-EI (Working Paper No. 279).
- Knack, S., Kiefer, P.:** Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures. *Blackwell Publishing: Economics and Politics*. 1995, no. 3, p. 207-227.
- Knell, M., Srholec, M.:** Emerging Varieties of Capitalism in Central and Eastern Europe. Materiál z konference „Varieties of Capitalism in Post-communist Countries“, University of Paisley, 23.-24. září 2005.
- Knill, C., Lehmkuhl, D.:** Private Actors and the State: Internationalization and Changing Patterns of Governance. *Governance*. 2000, no. 1, p. 41-63.
- Kutan, A., Yigit, T.:** Nominal and Real Stochastic Convergence of Transition Economies. *Journal of Comparative Economics*. 2004, no. 32, p. 23-36.
- La Porta, R., Lopez de Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R.:** The Duality of Government. Cambridge, MA, Harvard Institute of Economic Research 1998 (Working Paper No. 1847). post.economics.harvard.edu/faculty/shleifer/papers/qualgov.pdf.
- Loayza, N.V., Soto, R.:** On the Measurement of Market-Oriented Reforms. Washington, DC, World Bank 2004 (Working Paper No. 3371). http://wdsbeta.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/08/31/000009486_20040831084946/Rendered/PDF/wps3371MARKET.pdf.
- Moers, L.:** *Institutions, Economic Performance and Transition*. Amsterdam, Tinbergen Institute 2002. <http://www.lucmoers.org/thesisfinal.PDF>.
- Nelson, R., Sampat, B.:** Making Sense of Institutions as a Factor Shaping Economic Performance. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2001, no. 1, p. 31-54. <http://www.wcfia.harvard.edu/conferences/sustaindev/papers/New%20Papers%20since%20Conference/Nelson.pdf>.
- North, D.C.:** *Institution, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge, MA, Cambridge University Press 1990.
- OECD:** OECD DAC. Paris, Organization for Economic Cooperation and Development 1995.
- OECD:** Behind the Corporate Veil: Using Corporate Entities for Illicit Purpose. Paris, Organization for Economic Cooperation and Development 2001. <http://www1.oecd.org/publications/e-book/2101131e.pdf>.
- Pelikán, P.:** Competitions of Socio-Economic Institutions: In Search of the Winners. In: Gerken, L. (ed.): *Competition Among Institutions*. London, MacMillan Press and New York, St. Martin's Press 1995, p. 22-43.
- Pelikán, P.:** Choice, Chance and Necessity in the Evolution of Forms of Economies. In: Cantner, U., Metcalfe, J.S. (eds.): *Change, Transformation and Development*. Berlin, Heidelberg, New York and London, Springer-Verlag 2003, p. 31-52 (a).
- Pelikán, P.:** Bringing Institutions into Evolutionary Economics: Another View with Links to Changes in Physical and Social Technologies. *Journal of Evolutionary Economics*. 2003, no. 4, p. 237-258 (b).
- Pelikán, P.:** Why Economic Policy Need Comprehensive Evolutionary Analysis. In: Pelikán, P., Wegner, G. (eds.): *Evolutionary Analysis of Economic Policy*. Cheltenham, UK, North-Hampton, MA, Edward Elgar 2003, p. 23-58 (c).
- Perotti, E., Volpin, P.:** Lobbying on Entry. Tinbergen, Tinbergen Institute 2004 (Discussion Paper 088/2). <http://www1.oecd.org/publications/e-book/2101131e.pdf>.
- Prescott, E.C.:** Why Do Americans Work so Much More Than Europeans? Cambridge, MA, NBER 2004 (Working Paper No. 10316). <http://www.nber.org/papers/w10316>.
- Řezník, J.:** Ekonomická analýza konkurence států. *Politická ekonomie*. 1999, č. 5.
- Rodrik, D., Subramanian, A., Trebbi, F.:** Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Integration and Geography in Economic Development. Washington, DC, IMF 2002 (Working Paper No. 189). www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp02189.pdf.
- Rodrik, D., Subramanian, A., Trebbi, F.:** Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development. Cambridge, MA, NBER 2005 (Working Paper No. 9305). <http://www.nber.org/papers/w9305>.

- Sabel, C.F., Reddy, S.:** Learning to Learn: Cutting the Gordian Knot of Development Today. Columbia University 2002 (unpublished paper). <http://www2.law.columbia.edu/sabel/papers/newdawn.doc>.
- Sabel, C.F.:** *Beyond Principal-Agent Governance: Experimentalist Organizations, Learning and Accountability*. Amsterdam, Amsterdam University Press 2004. <http://www2.law.columbia.edu/sabel/papers/Sabel.definitief.doc>.
- Saisana, M., Tarantola, S.:** State-of-the-art Report on Current Methodologies and Practices for Composite Indicator Development. Ispra, Joint Research Centre – European Commission – Institute for the Protection and Security of the Citizen Technological and Economic Risk Management 2002 (EUR 20408). http://farmweb.jrc.cec.eu.int/ci/Document/state-of-the-art_EUR20408.pdf.
- Sapir, A.:** Globalisation and the Reform of European Social Models. Background document for the presentation at ECOFIN Informal Meeting in Manchester, 9 September 2005.
- Tanzi, V.:** Corruption Around the World. Washington, DC, IMF 1998 (Staff Paper No. 4). <http://www.imf.org/external/Pubs/FT/staffp/1998/12-98/pdf/tanzi.pdf>.
- Transparency International:** Global Corruption Barometer. Berlin, Transparency International 2004. http://www.transparency.cz/pdf/global_corruption_barometer2004_report.pdf.
- Transparency International:** TI Corruption Perception Index 2005. Berlin, Transparency International 2005.
- UNDP:** Strategy Note on Governance for Human Development. United Nations Development Programme 2004.
- Vymětal, P.:** Proměny Governance. Praha, CES VŠEM 2005 (pracovní sešit č. 10).
- Vymětal, P., Žák, M.:** Instituce a výkonnost. *Politická ekonomie*. 2005, č. 4, s. 545-566.
- Vymětal, P., Žák, M.:** Když bují korupce. *Ekonom*. 2005, č. 48, s. 60-62.
- Williamson, O.E.:** The New Institutional Economics: Taking Stocks, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature*. 2000, no. 3, p. 595-613.
- Wilshire Consulting:** Permissible Equity Markets Investment Analysis. Santa Monica, CA, Wilshire Consulting 2005.
- World Bank:** World Development Report 1997: The State in Changing World. Washington, DC, World Bank 1997.
- World Bank:** Governance Matters IV. Washington, DC, World Bank 2005. <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/govmatters4.html>.
- World Economic Forum:** Global Competitiveness Report 2004-2005. Palgrave MacMillan 2004.
- Žák, M.:** Kvalita správy: hodnocení a měření. Praha, CES VŠEM 2005 (Working Paper No. 13) (a).
- Žák, M.:** Politické riziko v tranzitivních ekonomikách a v EU. *Politická ekonomie*. 2005, č. 1, s. 7-25 (b).

INSTITUTIONAL ASPECTS OF NEW COMPARATIVE ECONOMY: CZECH REPUBLIC AND EUROPEAN UNION

Milan Žák, Centre for Economic Studies, University of Economics and Management, nám. I. P. Pavlova 3, CZ – 120 00 Praha 2 (zak@vsem.cz), **Petr Vymětal**, University of Economics, nám. W. Churchilla 4, CZ – 130 67 Praha 3; University of Economics and Management, José Martího 2, CZ – 162 00 Praha 6 (vymetal@vse.cz, vymetal@vsem.cz)

Abstract

The study focuses on evaluation of institutional quality in European Union countries and its possible impact on economic performance and competitiveness. The text stems from the theoretical framework of new institutional economics, especially historical and comparative institutionalism, and it bases on the concept of good governance. The source of the evaluation is the scheme of the World Bank Governance Matters, supplemented with research of other institutions working with individual institutional characteristics. Authors evaluate following characteristics – voice and accountability, political stability, government effectiveness, regulatory quality, rule of law and control of corruption, which together form aggregate indicator of institutional quality. Old member countries of European Union (EU-15) are classified into different models of capitalism according to their different institutional quality. Institutional changes in new member countries (EU-10, eventually EU-8) in period 1996-2004 illustrate both institutional adjustment of postcommunist countries and dynamics of these changes and their convergence to different types of capitalism.

Keywords

institutional quality, comparative institutionalism, institutional characteristics, models of capitalism, institutional adaptation

JEL Classification

E62, H5, K2, K4, P1, P5